

La llengua maltractada

Joan-Lluís Marfany,
La llengua maltractada,
Ed. Empúries,
Barcelona 2001.

La presència del castellà al nostre país no és pas cosa de fa dos dies, sinó que, com ens explica Joan Lluís Marfany en *La llengua maltractada*, té l'origen a les darreries de l'edat mitjana. Aquest és un llibre que vol aportar a l'estudi de la història de la nostra llengua una visió suposadament nova, suposadament desproveïda de la influència que pot exercir la ideologia nacionalista sobre l'anàlisi científica, que hauria de ser exclusivament empírica i mancada de tota subjectivitat. L'autor, doncs, basant-se en una quantitat de documents de l'època no gens menyspreable i des del punt de vista de la sociologia del llenguatge, fa un repàs de la presència que ha tingut el castellà a casa nostra des del segle XVI fins al XIX i a la situació de diglòssia que, amb una intensitat creixent, va viure la societat catalana durant aquell període.

Després de dedicar un extens capítol a demostrar —ens sembla que del tot infructuosament— la catalanitat de noms com Francisco, Isidro i uns quants més per l'estil amb criteris que potser implicarien d'acceptar també com a genuïns Kevin, Jonathan o Mohamed d'aquí a un quant temps, Marfany afirma que el procés que va conduir a l'adopció del castellà per a certs usos té un caràcter endogen. L'autor reco-

neix que hi hagué factors externs, com ara el fet que els representants de la monarquia parlessin només castellà, o la repressió de 1714, amb la posterior legislació que imposava la llengua forana; però, segons ell, «els factors operants no van ser pas aquests, sinó els que emanaven de la pròpia societat catalana». Davant aital afirmació, hem de dir que, efectivament, els qui de cop i volta es posaren a expressar-se en algunes situacions, sobretot per escrit, en castellà, van ser els catalans; però no es pot minimitzar de cap manera el fet que, tal com Marfany mateix accepta, ho van fer, en un principi, impel·lits per un desig d'acostar-se a les maneres de fer de la monarquia, percebudes com a més prestigioses i refinades, i que aquesta monarquia procedia de l'exterior; més tardanament, perquè aquest comportament havia generat un hàbit, i finalment, a causa de la repressió i la persecució borbòniques —parlem novament d'una influència externa i, a més, no desitjada—; això sí, amb el posterior col·laboracionisme d'uns quants catalans que van abraçar el nacionalisme espanyol durant el segle XIX. Ens fa l'efecte, per tant, que dir que la causa de l'aparició de la diglòssia a Catalunya és, segons les paraules de l'autor, un «procés endogen, doncs, i ben endogen», és excessiu i ben bé el resultat de voler mirar les coses a través d'un únic prisma; com ho seria també, efectivament, afirmar la cosa contrària, ja que, en aquest tema, s'imposa la ponderació en qualsevol afirmació que es faci, atesa la complexitat del període a què ens referim.

Marfany avisa que, a l'hora de fer una anàlisi de la història de la nostra llengua, és un greu error suposar que aquesta ha estat des de sempre l'eix vertebrador de la identitat col·lectiva dels catalans, perquè fins a l'aparició del nacionalisme, ja entrat el segle XIX, això no és d'aquesta manera. Creiem que el seu plantejament és impecable, perquè el català no era més —ni tampoc menys, no ho oblidem— que el mitjà de comunicació natural de les persones; però no podem estar d'acord amb ell quan assegura que

aquesta és la «trampa ideològica fonamental en què cau gairebé tota la literatura sobre el tema», perquè, per bé que pugui haver-hi uns quants autors que hagin caigut en el parany de magnificar el rol que jugava la llengua en el si de la societat catalana de l'època, a parer nostre, la major part tracten la qüestió amb tot el rigor que convé.

Marfany denuncia també els autors que, influenciats per la ideologia, s'han entestat a negar els trets ibero-romànics de la nostra llengua, i, amb bon criteri, la situa a cavall entre les llengües d'aquesta filiació i les gal·lo-romàniques. No creiem, però, com ell afirma, que aquesta idea estigui «fondament arrelada i [sigui] greu de conseqüències per al procés «normalitzador» modern» (les cometes interiors són de l'autor), perquè la polèmica és antiga i actualment sembla superada.

Marfany se sorprèn de l'afany de molts autors a insistir que la castellanització només arriba fins a certes capes molt minoritàries de la societat, la qual «era abassegadorament monolingüe» durant aquest període, i troba que és una pèrdua de temps insistir a demostrar el que per a ell és evident. «¿Què havia de ser, si no [monolingüe]?», conclou. L'observació de Marfany és tècnica, però inqüestionable, però també cal entendre que, quan durant tant de temps s'ha intentat d'enverinar tot el que fa referència a la presència del castellà a Catalunya, no és sobrer de recordar com van anar les coses en realitat.

Ens sembla especialment lúcida l'observació de l'autor en el sentit que l'arribada dels Trastàmars va comportar el ferm establiment de l'arrogància dels castellans quant a l'ús de la pròpia llengua i, complementàriament, la deferència dels catalans quant a la renúncia a la seva, circumstància aquesta que, per cert, dissortadament ha perdurat fins al dia d'avui en forma de complex d'inferioritat col·lectiu que fariem bé de mirar d'espolsar-nos del damunt.

La darrera crítica que fa Marfany als autors que, segons ell, actuen a través del «prisma de la ideologia nacionalista», és que tendeixen a «datar mala-

ment l'evolució del procés diglòssic i [a] distorsionar-ne el ritme de progrés, a còpia sobretot d'exagerar-ne l'extensió i la intensitat en el segle XVIII i d'avançar i exagerar també la reacció del XIX», observació que, sense ser generalitzable, a parer nostre, no deixa de ser certa en alguns casos.

Finalment volem destacar el comentari de l'autor sobre la pervivència del nostre idioma. Marfany considera que el català és viu encara perquè, malgrat els períodes extremament durs pel quals ha hagut de passar durant la segona part del passat mil·lenni, la llengua s'ha parlat sempre d'una manera natural, d'esma, segons paraules seves, i no pas per voluntat política, com ha succeït, diu, amb el gaèlic irlandès o l'hebreu, i que això ha fet que, per molt forta i assumida que hagi estat la diglòssia a casa nostra, sempre ha estat això: diglòssia; mai substituïda lingüística, perquè els catalans no van deixar mai de parlar català. Diríem —és una impressió nostra— que l'autor fa aquestes consideracions amb una certa satisfacció de pertànyer a una comunitat lingüística que ha estat capaç de mantenir-se malgrat les investides de la seva pròpia història: és ben cert que la nostra situació sociolingüística crida l'atenció d'estudiosos d'arreu perquè és un cas de supervivència potser únic al món. Ara bé, tampoc no podem deixar-nos dur pel cofoisme, ja que la nostra situació actual és molt lluny de ser la ideal. No podem conformar-nos-hi mirant enrere, ni pensar que encara Déu n'hi dó com estem, després de tot el que hem passat. Aquesta actitud seria la pròpia d'una comunitat acomplexada i amb objectius molt poc ambiciosos.

La nostra pregunta és ara: serem capaços de fer que els nostres descendents puguin continuar dient que tampoc no hi ha hagut substitució durant aquest mil·lenni? Hauríem de fer un esforç perquè fos així. I només ho aconseguirem si el nostre objectiu és fer desaparèixer també la diglòssia que tant sembla enorgullir Marfany, pel fet que l'última baula de la diglòssia està en contacte directe amb la substitució. ♦

JORDI SEDÓ